

Dilqəm ƏHMƏD

1919-cu ilin 6 martında məşhur yazıçı Rəşad Nuri Güntəkin "Böyük məcmuə"də "Azərbaycan teatri" adlı məqalə dərc edir. Yazıdan ay-

anın olur ki, iki aya yaxındır ki, İstanbulda Azərbaycan teatr heyəti fəaliyyət göstərir və tərkibi, əsasən, gənc və peşəkar olmayan aktyor-

larından ibarətdir. Amma Rəşad Nuri Darülbədayini (1914-cü ildə qurulan, hazırda İstanbul Şəhər Teatri kimi fəaliyyət göstərən qurum) çıxmaqla, bu heyətin son zamanlar şəhərdəki ən yaxşı heyət olduğunu bildirir:

"Son illərdə Azərbaycanı ziyarət edənlər orada dərinliklərlə, Avropa teatrlarına yaxın heyətlərin olduğunu söyləyirlər... Buradakı heyətin Darülbədayi heyəti istisna olmaqla, indiyə qədər İstanbulda təşəkkül etmiş və fəaliyyət göstərmiş heyətlərin hamısından yaxşı olduğunu gördük. Azərbaycanın orta dərəcəli bir heyəti bu qədər yaxşıdırsa, oradakı yerli və təşkilatlanmış teatr heyətlərinin hər halda mükəmməl olması lazımdır".

Heyətin tamaşasını izləyən Rəşad Nuri Azərbaycanın teatr sahə-

sində Türkiyəni keçdiyi qənaətinə gəlir, "Arşın mal alan" operettasının verdiyi mesajlardan bəhs edir, Azərbaycan komediyalarını Molyerin əsərlərinə bənzədir. Yazıda ən maraqlı məqam isə Rəşad Nurinin dilimizə olan münasibətidir:

"Azərbaycan türkcəsini Azərbaycan aktyorlarının ağızından eşitmək bir zövqdür. Qulağımıza məmləkətimizin bəzi qismlərində danışılan türkcədən daha munis və şirin gələn bu türkcəni Azərbaycan teatri üçün zərərli hesab edənlər, fikrimizcə, doğru düşünmürlər. Ən mənasız söz onların dili ilə tələffüz ediləndə də xoş olur. Məsələn, "maymun sensin" sözünü Məşədi İbadın uzadaraq qərribə bir ahəng verərək "meeymun sənin özünsən" deyə tələffüz etməsi var ki, gülməmək mümkün deyil".

Azərbaycan Cümhuriyyəti dövrünə təsadüf edən bu hadisədən sonrakı illərdə də azərbaycanlı sənətkarlar Türkiyənin bölgələrini gəzərək, orada tamaşalar verib, teatrla yanaşı, Türkiyədə hətta kino salonları da yaradıblar. Türkiyə və Azərbaycan mühacirət mətbuatında yazılardan aydın olur ki, "Azərbaycan Musiqi Heyəti" adlanan bir qurum həm İstanbulda, həm də bölgələrdə çox məşhur olub.

"Azərbaycan Musiqi Heyəti"

Şəxsi arxivimizdəki bir fotosəkin üzərində belə bir qeyd verilib: "Sarıqamış: 12 eylül (19)28-də zəfər alayı xatirəsi. Yunan ordusunun məhv və perişanı və Sakarya müzəffəriyyətinin yıldönümü təsis günü. Azərbaycan türk operet heyəti".

Şəxildəki şəxslərin kimlər olduğunu bilməsək də, ön sırada əlində qaval və tar olan iki şəxsin heyətin əsas üzvləri olduğu anlaşılır.

İstanbulda nəşr olunan "Yeni gün" qəzetinin 20 noyabr 1931-ci il

tarixi nüsxəsində "Azərbaycanın artistləri" başlıqlı yazı dərc edilib. Həmin məqalədə bildirilir:

"Azərbaycan türkləri son zamanlarda məmləkətimizdə də haqlı olaraq rəğbət görən musiqişünaslar yetişdirdilər. Azəri şərqləri Azərbaycanın mədəniyyətində böyük rində, Polşa, Almaniya, Fransa, Belçika, İngiltərə, Avstriya, Rumıniya, Türkiyə və İranda defələrlə konsertlər verib. 1929-cu ildən Türki-

yəndə, "O olmasın bu olsun" operası və operettalarından alınan motivlər, milli Azərbaycan rəqsləri mi-

"Bir-iki il əvvəl başda müqtədir və mahir artistimiz Hüseyn bəy olmaqla, vətəndən ayrı düşən ziyalı gəncliyin təşəbbüsü ilə təşkil edilən bu heyətə hazırda İstanbulun ali məktəblərində təhsil alan bir neçə mühacir gənc, Məhəmməd Fərzəli

bəy kimi tanınmış və bütün Azərbaycanda bilinən xanəndəmiş, Məhəmməd Hüseyn bəy kimi çox qiymətli gənc artistimiz, mahnı oxumaq və rəqslər təqdim etmək üçün gətirilən Asya və Sara xanım adında gənc qızlarımız da daxildirlər.

Keçən il Anadolunun Qara dəniz sahillərinə turneyə gedən heyət böyük müvəffəqiyyətlə qayıtmış, ondan sonra İzmir başda olmaqla, Anadolunun Aralıq hövzəsində aylarla fəaliyyət göstərmişdi. Hazırda heyətin bir qismi Ankarada çalışmaqda, yuxarıda adları çəkilən qismi isə İstanbulda Bəyoğlu "Mulen Ruj" teatri ilə Şahzadəbaşı "Ferah" teatrında hər gün axşamlar şərqi oxumaqda və İstanbul xalqı tərəfindən alqışlanmaqdadırlar". ("İstiqlal", N 3, 1932)

Yazıdan aydın olur ki, heyət "Arşın mal alan", "O olmasın bu olsun", "Leyli və Məcnun", "Əslü və Kərəm", "Aşiq Qərrib" kimi milli ope-

nu Lüsü, Xala rolunu Qaraqaş xanımlar ifa etdilər. Hər ikisi yerli olduqlarından əsərin ümumi ahənginə bir başqalığ əlavə etməklə yanaşı, rollarını ifa edə bildilər. "Azərbaycan Musiqi Heyəti"nin gənc artisti Asya xanım Telli rolunu ifa

etdi. İki illik Azərbaycan rəqslerinin canlı təmsali olan bu utancaq qızcağ çox təbii hərəkətləri ilə "utancaq bir Telli" yaradırdı və çox da rəqslər təqdim etmədi. ("İstiqlal", N 7, 1932).

Qəzetdəki bu bildirdən aydın olur ki, "Azərbaycan Musiqi Heyəti" geniş kollektivə malik olub, əsasən, Üzeyir bəyin əsərlərini oynayıblar.

"İstiqlal" qəzeti bəvət hərəqədə bir-iki cümləlik tənqiddə də yer verib. Aktyorların hamısının azərbaycanlı olmasını və əsərdə şivə daxil hər hansı bir dəyişiklik edilməməsini tövsiyə edib. Xüsusilə azərbaycanlı olmayan aktyor Lüsünün yad rəqsinin əsərin ruhuna zərər gətirdiyini qeyd edib.

1932-ci ilin mayın 15-də İstanbulda Şahzadəbaşı "Ferah" teatrında Azərbaycan və Krim gəncləri "Şərqi gecəsi" adı ilə tədbir təş-

1932-ci ildə Misirdə konsert verən musiqi heyəti

kil ediblər. Gecədə "Azərbaycan Musiqi Heyəti" və başqa bir Azərbaycan heyəti də iştirak edib. Tədbirdə yenə Üzeyir bəyin əsərlərindən ifa edilib, "Qayıtma" və başqa milli rəqslər oynanıb. Heyətdən Məhəmməd Həsən bəylə Asya xanım duet oxuyublar.

Yenə "İstiqlal" qəzetində verilən xəbərdən heyətin geniş tərkibinin adlarını öyrənirik: Xanımlar: Rukiyyə, Səriyyə, Sona, Sara, Asya, Sara, Fərihə, Aliyə; Kişilər: Hüseyn, Məhəmməd Fərzəli, Kamil, Əli, Sadıq, Məhəmməd Hüseyn, Səlim, Teymur, Həmid, Əziz, Səməd, Nisan, Muhsin, İlyas. Cəmi 22 nəfər! ("İstiqlal", N 12, 1932).

Misir səyahəti

Yenə "İstiqlal" qəzetindən öyrənirik ki, "Azərbaycan Musiqi Heyəti" 1932-ci ildə Türkiyə heyəti ilə birlikdə Misirə gediblər.

"Yay aylarında İzmire turneyə gedən "Azərbaycan Musiqi Heyəti" bir Türk sənətkar heyəti ilə birlikdə oradan Misirə səyahət ediblər. Hə-

heyətin 1932-ci ildə Türkiyə heyəti ilə birlikdə Misirə gediblər.

"Yay aylarında İzmire turneyə gedən "Azərbaycan Musiqi Heyəti" bir Türk sənətkar heyəti ilə birlikdə oradan Misirə səyahət ediblər. Hə-

heyətin 1932-ci ildə Türkiyə heyəti ilə birlikdə Misirə gediblər.

den olan mühacir türklər də iştirak ediblər. Tədbiri cəmiyyətin sədri Məhərrəm Feyzi bəy açıb, türklərin son illərdə başına gələn fəlakətlərdən bəhs edib. Tədbirin rəsmi hissəsindən sonra səhnəyə "Azərbaycan Musiqi Heyəti" çıxıb. Tədbir Hüseyn bəy tərəfindən təqdim edilən "Arşın mal alan" və "Yalova türküsü" kimi əsərlərdə də iştirak edən bu gənc artistimizə daha çox uğur və

sirlərə fəvqəladə təsir edib, heyət üzvləri aqışlanıblar. Musiqi heyətinin rəhbəri Hüseyn bəylə dostlarımızın müvəffəqiyyətləri, əsərlərinin müntəzəm bir heyət halında gedilərsə, Azərbaycan adına daha çox uğurlar əldə etmək mümkün olacaqdır.

Bu, musiqi heyətimizin Türkiyə xaricinə ilk çıxışıdır. Türkiyənin müxtəlif şəhərlərində hərətlə qarşılanan heyətimizin ərəb dünyasının ən mədəni qismi olan Misirdəki bu uğuru məmləkət adına bir qazanandır" ("İstiqlal", N 18, 1932).

Qurban və 28 May bayramı

1933-cü ilin Qurban bayramında "Turan" cəmiyyəti İstanbulda musiqili tədbir keçirib. Tədbirdə yerli türklərlə yanaşı, Azərbaycan, Türkiyə, Krim, İdil-Ural arazılarında

elən edilməsinin 15 münasibətilə İstanbulda tədbirdə də bütün Azərbaycan gəncləri də keçirilən bayramda Azərbaycan Tələbələr Birliyi iştirak edib. ("İstiqlal", N 36, 1933)

Heyətin ağsaqqalı Məhəmməd Fərzəli

Heyətin hansı tamaşaları fəaliyyət göstərdiyi, üzvlərinin hekayəsi bizə məlum deyil. Heyətin əsas rəhbəri Məşədi Məhəmməd Fərzəli idi. Məşədi Məhəmməd musiqi tariximizdə məşhur sənətkar idi. M.Fərzəliyə 1872-ci ildə Şuşada doğulub. Gənclikdə Batumda, Vladıqafqazda və Avropa şəhərlərində fəaliyyətini davam etdirib. Susinskinin vəzdüğü "Qarabağlı" musiqi qrupunun birində etiraf edib ki, "bu qrupda özünə rəqib bildiyi iki nəfər var: biri Zəbul Qasım, digəri isə Məhəmməd".

M.Məhəmmədin oxuduğu "Yatı-Kürd", "Rast", "Şur", "Şah", "Zəbul-Segah", "Kərəm", "Muğam dastgahları", "Mənsuriyyə", "Səmə", "Qarabağ şikəstəsi", "Kərəm", "Əfsarı" zarbi mahnı onlara şöhrət qazandırıb. "Qarabağ şikəstəsi", "Alma", "Nədən şərqi", "Mən bir türkəm" şam oldu" təsnifləri onun çox sevilib.

1912-1915-ci illərdə "Yeni gün" qəzetində "Azərbaycanın musiqi qurumları" adlı məqalədə "Azərbaycan Musiqi Heyəti"nin 1912-1915-ci illərdə "Yeni gün" qəzetində "Azərbaycanın musiqi qurumları" adlı məqalədə "Azərbaycan Musiqi Heyəti"nin

1912-1915-ci illərdə "Yeni gün" qəzetində "Azərbaycanın musiqi qurumları" adlı məqalədə "Azərbaycan Musiqi Heyəti"nin 1912-1915-ci illərdə "Yeni gün" qəzetində "Azərbaycanın musiqi qurumları" adlı məqalədə "Azərbaycan Musiqi Heyəti"nin